

הערות למאמרה של יונינה דיסון, 'הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"'

ברצוני להוסיף כמה הערות למאמרה המאלף והמאתגר של יונינה דיסון, 'הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"'.¹

הכותבת סבורה, ש"היום השמיני" שבו נחנך המשכן, מתאים שיחול בי' בניסן, התאריך שבו עתיד לחול הנס של מעבר הירדן, ובמקביל אל י' בתשרי שחל בו יום הכיפורים. ניתן להרחיב את משמעות התאריך: ישראל שבמצרים, נצטוו להכין את השה לקרבן הפסח בעשור לחודש הראשון, חודש ניסן (שמות י"ב, ג).² באותו תאריך רואה יחזקאל את חזון המקדש העתידי (יחזקאל מ', א).³ בכל אלה משמש העשור

* י' דיסון, 'הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"', **מגדים** מג, תשס"ה, עמ' 39-71.

1. בין אם זה התאריך של ביצוע הצו, כמקובל בפרשנות, ובין אם זה התאריך של מסירת הצו ממשה לעדה, כמשתמע לכאורה מפיסוק הטעמים.

2. כך נראה בפשט יחזקאל מ', א: "בראש השנה בעשור לחדש" – שהוא עשרה בניסן. "ראש השנה" בספר יחזקאל הוא ראשית השנה, דהיינו החודש הראשון, ניסן, כי ספר יחזקאל מתארך את כל תאריכיו מניסן. כך מפרש ר' אליעזר מבלגנצי על אתר, בהסתמכו על ההיגד העקרוני על אודות ניסן, בשמות י"ב, ב: "ראשון הוא לכם לחדשי השנה". גם בפרשנות היהודית החדשה יש מפרשים כך, ראה: מ' הרון, בתוך: ג' ברין (עורך), **עולם התנ"ך, יחזקאל**, תל אביב 1993; ר' כשר, **מקרא לישראל, יחזקאל**, ירושלים תשס"ד. רוב הפרשנות המסורתית (רש"י, ר"י קרא, רד"ק) מפרשת: עשרה בתשרי, שהוא יום הכיפור שבשנת היובל; זאת על פי דיוק דרשני (סדר עולם רבה פ"א, מהדורת רטנר כה ע"א; ערכין יב ע"א-ע"ב, יג ע"א), שרק בשנת היובל יכול עשרה בחודש להיקרא 'ראש השנה', כי ביובל שווה יום הכיפורים לראש השנה בתקיעות ובברכותיהן. דיוק זה מסתמך על פירוש ליחזקאל א', א, שהנבואה שם נאמרה ליחזקאל עשרים שנה לפני חזון המקדש (עשרים שנה לפי המניין מגלות יהויכין), והיא מתוארכת "בשלושים שנה" סתמיות, המתפרשות (רש"י, ר"י קרא, רד"ק) כשנים למניין היובל. ומכאן, שעשרים שנה אחר כך תחול שנת יובל. אולם לא מצאנו במקרא מניין שנים לפי היובל. פשטם של 'שלושים שנה' בפתחת ספר יחזקאל הוא כנראה ציון גיל הנביא, וכך מפרש ר' מנחם בן שמעון (**מקראות גדולות הכתר**, רמת גן תש"ס). דעה זו נמצאת גם בפרשנות החדשה, וכך מפרש י' קויפמן (**תולדות האמונה הישראלית** ג, ירושלים-תל אביב תשכ"ג,⁵ עמ' 475-476), הערה 1), בהביאו מקבילות מקראיות. בטעמו של התיארוך לפי הגיל – הנדיר במקרא – נראה לי: שלושים שנה הוא הגיל של תחילת השירות העצמאי (ראה רש"י לבמדבר ח', כד) של הלוויים במקדש (במדבר ד', ג), כולל הכוהנים (שם, טו-יט). אמנם ההלכה קובעת (חולין כד ע"א-ע"ב; הרמב"ם, הלכות כלי המקדש פ"ג ה"ח), שמגבלות הגיל

לחודש, דהיינו סוף השליש הראשון שבו, כהכנה לקראת מצווה שבאמצע החודש: כך במצרים, וכך גם נראה ביחזקאל – שבעשור לניסן הוא נחרד כיצד יקיים בגולה את חוק הפסח, שעונש ביטולו הוא בכרת, ואז ניחם אותו חזון המקדש הבנוי.³ גם מעבר הירדן לארץ כנען בעשרה בחודש, אפשר את עשיית הפסח שם,⁴ כמצווה בחוקת הפסח.⁵ וכן גם יום הכיפורים בעשור בתשרי, עיקרו כפרתם וטיהורם של המקדש ושל "עם הקהל" הנקהל אליו,⁶ לקראת מפגשם ב"חג ה" הגדול,⁷ הוא חג הסוכות. לפי אותו היגיון, תחילת העבודה הסדירה במזבח ביום השמיני למילואים, כשהיא חלה בי' בניסן, היא המאפשרת את עשיית הפסח בי"ד ובג'לו, כפי שמסופר במדבר ט', א-ה.

עניין שני: הקשר בין "היום השמיני" ליום הכיפורים אינו רק טיפולוגי, כמשתמע מדברי ' דיסון, אלא הוא סיבתי. כפי שהערתי מכבר,⁸ עבודת הכפרה שבויקרא ט"ז, באה מיסודה לכפר על פגיעתם של נדב ואביהוא במשכן ובטהרתו, ואגב כך מובאת גם מצוות הכפרה השנתית הקבועה, שביום הכיפורים.

עניין שלישי: כבר כתב ר"י אברבנאל, בפירושו לראש פרק ז' במדבר וכן לראש פרק ט', שחנוכת הנשיאים המתוארת במדבר ז' חלה בתחילת חודש אייר, דהיינו בין המפקד שנעשה על ידי משה והנשיאים, כמובא בפרקים א'-ב', לבין פסח שני שהוא עיקרו של תחילת פרק ט'. זאת מתוך שיקול כרונולוגי לגבי סדר הפרשיות בתחילת ספר במדבר, ויחד עם זאת בונה אברבנאל תבנית כרונולוגית הגיונית: הנשיאים הקריבו לאחר גמר המשיחה של המשכן וכליו, ולמשיחה זאת לא הספיק יום אחד, אלא היא נמשכה מח' בניסן שהוא "היום השמיני", עד סוף חודש ניסן. עד

שבתורה חלו רק במסעי המדבר, ולא בבית המקדש; ויש לעיין אם הלכה זו נהגה גם בבית הראשון. יצוין שבדה"א כ"ג, ג נמנים הלוויים מגיל שלושים; אך פסוק כב שם אומר שהם עושים עבודת קודש מגיל עשרים, והוא כמנהג שנהג בבית השני, על פי חולין כד ע"ב, וצריך עיון. מכל מקום מסתבר אפוא, שאז, בגיל שלושים, יחזקאל הכוהן היה צריך להתחיל בעבודתו בקודש. אך הואיל "ואני בתוך הגולה" (יחזקאל א', א), הרי שאינו יכול לשרת, ובמקום זאת: "נפתחו השמים ואראה מראות אלהים" (שם) – הוא רואה את המקדש של מעלה. אין לקשור אפוא בפשט הפסוקים בין תחילת פרק א' לתחילת פרק מ' ביחזקאל, ולעולם "בראש השנה" שביחזקאל מ', א אינו החג (המורחב בשנת היובל) של ראש השנה, כי כינוי זה לחג הוא של חז"ל, ואין לו יסוד במקרא. בלשון המקרא "ראש השנה" אינו יום מסוים אלא זמן כללי: ראשית השנה, כמו "מְרִשִּׁית השנה" בדברים י"א, יב.

3. הפסח נמנה ביחזקאל מ"ה, כא, בין קרבנות המקדש העתידי.
4. יהושע ה', י.
5. שמות י"ב, כה.
6. ויקרא ט"ז, לג.
7. ראה: ויקרא כ"ג, לט. ובפרשת המוספין (במדבר כ"ח-כ"ט), רק חג הסוכות מכונה "חג לה" (שם כ"ט, יב).
8. מ' בן-ישר, 'עבודת יום הכיפורים וזמני מתן תורה', מגדים יא, תש"ן, עמ' 107.

הערות למאמרה של יונינה דיסון, 'הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"'

אז כבר הוקרבו קרבנות חובה על המזבח; אך הנשיאים, בהיותם ראשונים להקריב עליו קרבנות נדבה, חנכו אותו לקרבנות נדבה של שאר העם. אינני בטוח שהבנה זאת של "חנוכת המזבח" בידי הנשיאים (שמיסוד ר"י אברבנאל) נראית סבירה. אך בלתי-סבירה נראית לי גם השערת י' דיסון, שמבנה המשכן נפגם פיזית באש ששרפה את נדב ואביהוא, ולכן היה צורך לתקן ולחנוך אותו מחדש. הלוא באש נסית זאת, אפילו בגדיהם של נדב ואביהוא לא נשרפו כליל, כנאמר "וַיִּשָּׂאם בְּכַתְנֵתָם" (ויקרא י', ה). ודאי הוצרכו אז לכפר על הקודש ולטהרו, כנאמר לעיל; אך לא לחנוך ולמשוח מחדש.

נראה אפוא, שהנשיאים הקריבו בתחילת אייר, כי אז נתמנו כנשיאי השבטים⁹, במסגרת ארגון המחנה המתואר בראש ספר במדבר, כפי שאומרים זאת, גם ר"י אברבנאל וגם בעלת המאמר י' דיסון; ויוכיח סדרם של הנשיאים המקריבים, הסדור לשבטיו כסדר הדגלים והמסעות שבבמדבר ב'. "יום" חנוכת המשכן והמזבח, קידושם ומשיחתם, הוא לאו דווקא יממה בת כ"ד שעות, אלא כאן הוא מסמן פרק זמן מוגדר, כפי שהוכיחו הן אברבנאל הן דיסון, מתוך מקראות אחרים.

י' דיסון רואה את חנוכת הנשיאים בעיקר כפתיחה לקראת מסע העם.¹⁰ אני מציע לראותה כצמודה לארגון סדר החנייה. ואין כאן ניגוד, שהלוא סדרי החנייה והמסע באים צמודים זה לזה בבמדבר ב', אלא הבדל של הדגשה יש כאן.¹¹ הלוא תכלית המשכן מוצגת בציווי הקמתו: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח); "בתוכם" – פירושו: באמצעותם, דהיינו באמצע המחנה. מיקום זה מסמל את מרכזיות המקדש והשכינה בחיי ישראל. המרכזיות הלוקלית של המשכן מתבצעת באמצעות סדר המחנה שבבמדבר ב', כאשר כל דגלי השבטים חונים סביב המשכן, מארבעת צדדיו. מבחינה זאת מושלמת חנוכת המשכן, דהיינו השלמת ייעודו, רק בתחילת אייר, כשהמחנה מסודר בפועל סביב המשכן.¹² אזי באים הנשיאים כנציגי השבטים, וכסדר חנייתם, כדי לאשר בקרבנותיהם את המרכזיות הזאת, וכדי להודות עליה.

9. בוודאי שימשו גם קודם לכן כזקנים בשבטיהם. עתה חל מינוים הרשמי.

10. כפי שמעירה י' דיסון, בעקבות: א' שמאע, 'שתי מגמות בחנוכת המשכן והשתקפותן בתורת הקרבנות', **מגדים** ב, תשמ"ז, עמ' 32-44, במיוחד עמ' 37.

11. אולי ניתן לחלק: מתנת העגלות והבקר – עיקרה למסע; הקרבנות – עיקרן לחניית השבטים סביב המשכן.

12. ראה: במדבר א', א.